
Franc Rozman, Miroslav Stiplovšek: *Prve rudarske stavke na Slovenskem (1883—1923)*, Delavska enotnost, Ljubljana 1983, 89 str.

Zgodovinopisna literatura o razrednem boju med delom in kapitalom pozna vrsto tehtnih študij, ki osvetljujejo in uveljavljajo ta vidik preteklega družbenopolitičnega razvoja tako v mednarodnem dogajanju, kot tudi v okviru posameznih, nacionalno zaokroženih sredin. Ko danes vrednotimo znanstvena spoznanja o nasprotjih med temeljnima družbenima silama novejše zgodovinske dobe, delavskega razreda in meščanstva, ugotavljamo, da zgodovinopisje nikakor še ni izčrpalo te prvine politične in socialne zgodovine, ampak jo utemeljeno poudarja in opozarja nanjo. Ob stoletnici prve in šestdesetletnici največje stavke slovenskih rudarjev — sta za zbirko Knjižnica sindikati založbe Delavska enotnost leta 1983 prispevala dr. Franc Rozman in dr. Miroslav Stiplovšek delo *Prve rudarske stavke na Slovenskem (1883—1923)*. Avtorja sta priznana poznavalca novejše zgodovine in zgodovine delavskega gibanja, vsebina nju-nega dela pa presega naslov. Predstavlja namreč skrbno preudarjen prikaz razvoja slovenskega delavskega razreda, gledan skozi boj ene izmed njegovih najpomembnejših sestavnih skupin, premogovnih delavcev, in sicer od začetka sedemdesetih let devetnajstega do začetka dvajsetih let tega stoletja.

Avtorja sta razdelila prikaz v dva dela. Prvega je napisal F. Rozman, višji znanstveni sodelavec Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, drugega pa M. Stiplovšek, redni profesor problematike narodne in obče zgodovine v letih 1918—1941 na ljubljanski filozofski fakulteti. Oba dela sta skladno povezana, prvi zajema obdobje do prve svetovne vojne, drugi pa leta neposredno po nastanku jugoslovanske države.

Avtor prvega dela presoja obdobje, ki ga obravnava na osnovi štirih velikih stavkovnih gibanj slovenskih rudarjev, katera so v letih 1889, 1892, 1903 in 1906 sooblikovala slovensko politično zavest. Po njih tudi predstavi prodiranje delavskega razreda v takratni družbeni prostor. Ob prvi veliki stavki v revirjih (julija 1889 je zajela Trbovlje in Hrastnik) opominja, da je bil to obenem prvi velik boj slovenskega delavskega razreda, v celoti sicer neuspešen, a pomemben zaradi tega, ker je vzbudil strokovno organiziranje rudarjev. Zato drugo veliko stavko, ki je januarja 1892 zajela vse revirje (Trbovlje, Hrastnik, Zagorje, Ojstro ter Zabukovico in Hudo jamo), že razume kot pojavno obliko politične in strokovne krepitve slovenskega delavskega razreda. Pri postavljanju svojih zahtev so se rudarji lahko oprli na svojo že obstoječo organizacijo, s samo, čeprav zlomljeno stavko, pa prispevali k družbeni potrditvi delavskega razreda. Avtor namreč opozarja, da je bila v času, ko je pričel delavski razred veljati za tretji politični tabor na Slovenskem. Podobno razberemo iz avtorjeve razčlenbe tretje velike stavke oktobra 1903 v Zagorju, Trbovljah, na Ojstrem in v Hrastniku. Kljub končnemu neuspehu oziroma le delnemu uspehu je bila pomembna za delavstvo, ker je po svojih zastopnikih sodelovala pri njenem organiziranju in vodenju politična predstavniška delavskega razreda, Jugoslovanska socialnodemokratska stranka (JSDS). Enako velja za zadnjo četrto veliko stavko, ki je bila januarja in februarja 1906 v Trbovljah, Hrastniku in na Ojstrem. JSDS jo je pozorno spremljala, saj sta bila delegata rudarjev na pogajanjih s Trboveljsko premogokopno družbo

(TPD) na Dunaju dva od vodilnih funkcionarjev stranke. Tudi ta stavka ni uspela, toda kot prejšnje je dokazala osveščenost delavstva in njegovo odločenost, da se stalno bori za svoje pravice. Tako politični in tudi moralni učinek stavkovnih gibanj rudarjev pred prvo svetovno vojno ni bil le simboličen. Kakor pravi avtor, so odmevale stavke širše v slovenskem prostoru in pokazale, da je nakopičene v revirjih veliko elementarne razredne delavske sile.

Revirji so ostali stalno žarišče in opora boju delavskega razreda tudi v obdobju po vojni, obravnavanem v drugem delu prikaza najvažnejših dejanj slovenskega revolucionarnega delavskega razreda v času do leta 1923. Avtor drugega dela zaključí prikaz v tem letu zato, ker je šele takrat prenehal razmah stavkovnega vala, na katerega so vplivale posledice prve svetovne vojne in Oktobrska revolucija. Iz delavskih bojev tega časa predstavi predvsem stavke rudarjev, za katere pravi, da so imele izjemen pomen. Vsaka prekinitve obratovanja premogovnikov je omejevala gospodarsko proizvodnjo v celoti in je imela na ta način tudi politične razsežnosti.

Družbenopolitična izmera boja delavskega razreda je torej bila tudi v novi, jugoslovanski državi odvisna predvsem od premogovnih delavcev. Avtor jo prikaže v krepitvi revolucionarnih sil med rudarji, kar je odločujoče vplivalo na oblikovanje Komunistične stranke na Slovenskem in vključitev slovenskih razrednih strokovnih organizacij v Centralni delavski sindikalni svet Jugoslavije. Zato izhaja njegova opredelitev prelomnih spopadov delavstva z meščanstvom iz stavkovnih gibanj, v katerih so se dokazali rudarji kot najpomembnejši dejavnik razrednega boja. Tako je predstavil znano splošno stavko aprila 1920 skozi nastop železničarjev in prek revolucionarnega razporeženja in ukrepanja v celotnih revirjih. Med viški revolucionarnega stavkovnega gibanja v povojnem obdobju pa je pokazal, da je bil enotni stavkovni boj slovenskih in bosanskohercegovskih rudarjev na prelomu let 1921/1922 povod za sprejetje Obznane ter stopnjevanje ofenzive kapitala na delavski razred.

Tudi naravnost in položaj delavskega razreda v ostrih razmerah, nastalih po Obznani in sprejetju Zakona o zaščiti države, ocenjuje avtor po vplivu, ki so ga imeli rudarji na organizacijsko, programsko in akcijsko kvaliteto strokovnega gibanja. Poudarja, da so bili pobudniki združitve neodvisnih strokovnih organizacij v pokrajinskem in državnem okviru, kar je omogočilo še bolj usklajeno in okrepljeno aktivnost delavstva. V njej utemelji uspešno stavko rudarjev TPD avgusta 1922 in naraščajoče zaostrovanje med TPD in rudarji v prvi polovici leta 1923. Vzporedno pa povezuje stopnjevano razredno borbenost rudarjev še z nastopanjem gospodarske krize, kar je junija 1923 privedlo do novega mezdne gibanja. Zaznamovala ga je največja in najdaljša stavka slovenskih rudarjev, ki je v času od julija do srede septembra 1923 zajela vse rudnike TPD in še druge njene obrate (cementarno in opekarno v Trbovljah ter apnenico v Zagorju). Stavki je namenjen zaključni del avtorjevega besedila, v katerem so temeljito predstavljena vsa njena obdobja in značilnosti. Hkrati so obravnavani tudi ravnanje TPD in pokrajinskih oblasti v Sloveniji, usmerjeno v končni obračun s stavkajočimi ter metode in ukrepi, s katerimi je bila stavka strta. S tem je razkrit še preišljen postopek kapitala in državne oblasti, ki je ob veliki rudarski stavki leta 1923 zavrnil vzpon razrednih bojev v Sloveniji po prvi svetovni vojni. Sledilo je obdobje dolgotrajnega izkoriščanja,

preseženo v novem stavkovnem valu sredi tridesetih let. Kot na koncu spomni avtor, so tedaj rudarji z gladovno stavko leta 1934 spet odločno pokazali bojno pot delavskemu razredu. Med avtorjevimi sklepnimi mislimi prav ta najboljše nadgrajuje dejstvo, da so bili rudarji vedno nosilec delavskega gibanja.

Avtorja predstavljenega prikaza sta osvetlila to dejstvo tako, da se obenem dobro seznanj bralec še z vsemi značilnostmi osveščanja in rastjo slovenskega delavstva znotraj družbenih odnosov, ki jih je ustvarjal kapitalistični proizvodni način. Spozna lahko družbenokonfliktne razmere ter gnotne in delovne pogoje, ki so narekovali delavskemu razredu strokovno-sindikalno in politično organiziranje. Enako lahko spremlja še napredovanje slovenskega strokovnega gibanja v avstro-ogrski monarhiji in prvih letih obstoja Kraljevine SHS, pa tudi nastanek, strategijo in taktiko revolucionarne delavske stranke. S tem v organiziranem ravnanju rudarjev jasno razločuje skrajno sredstvo uveljavljanja zahtev delavskega razreda, stavko, kot zrel izraz delavske socialnopolitične pripadnosti. Tako sta avtorja v svojem delu zelo uspešno pokazala notranjo enotnost obravnavane problematike in družbeno stvarnost, ki jo je pogojevala. To je omogočila tudi pritegnitev novih, doslej še neuporabljenih zgodovinskih virov, kar pomeni, da sta tudi na ta način tvorno poglobila celoto znanstvene in strokovne literature o boju delavskega razreda.

Jurij Perovšek

Milovan Bosić — *Izvori za istoriju Komunističke partije Jugoslavije 1919—1941*, Izdavački center Komunist, Beograd 1984, 362 strani

---

Po naslovu sodeč imamo pred sabo priročnik, ki naj bi nas seznanil s stanjem virov za preučevanje partijske zgodovine med obema vojnama. Knjiga je veliko več kot to. Avtor je že dolgo vodja zgodovinskega arhiva pri CK ZKJ in se torej že vrsto let poklicno ukvarja z arhivskimi viri za partijsko zgodovino. Svoje dvajsetletno delo je dopolnil, zaokrožil in obranil kot doktorsko disertacijo maja 1982 na beograjski univerzi pred komisijo: dr. Branko Petranović, dr. Andrej Mitrović in dr. Djordje Knežević.

Avtor je delo razdelil na 8 poglavij v katerih je zelo nazorno in sistematično podal prerez od zelo splošnega do posebnega. Prvo poglavje z naslovom zgodovinski viri (str. 7—23) je najbolj splošno. V njem avtor opredeljuje pojem zgodovinski vir, razčlenjuje pet osnovnih skupin zgodovinskih virov, navaja in analizira različne metode izbora, kritične analize in obdelave zgodovinskih virov. Pri tem poudarja pomembno vlogo raziskovalca kot subjektivnega faktorja v realizaciji metodoloških in znanstvenih postopkov. Ob koncu prvega poglavja avtor seveda ugotavlja, da se analiza virov partijskega porekla opravlja po metodoloških principih, ki veljajo pri analizi drugih virov. Kljub temu pa avtor, glede na specifičnost partijskih virov (začenši od pogojev delovanja partije, preko oblike in vsebine virov), izpostavlja težave na katere raziskovalec naleti ob uporabi standardnih metodoloških principov ter navaja posebne metodološke postopke, ki se uporabljajo pri kritični analizi te vrste virov.